

Τα Θρησκευτικά στο έλεος των συνηγώρων τους

του Θανάση Ν. Παπαθανασίου

αρχισυντάκτη περιοδικού «Σύναξη»

από την εφημερίδα «ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ» της 4^{ης} Σεπτεμβρίου 2008

Η πρόσφατη αναστάτωση εξ αφορμής του εγγράφου του υπουργείου Παιδείας (10 Ιουλίου) περί δυνατότητας απαλλαγής από το μάθημα των θρησκευτικών πρέπει πανηγυρικά να χαιρετιστεί, νομίζω, ως μια εξαιρετική ευκαιρία: Ως πρώτης τάξεως αφορμή, για να συνειδητοποιήσει κανείς πόσο πηχτή είναι η ιλύς, στην οποία καλείται να κωπηλατήσει η συζήτηση του ζητήματος!

Το καίριο πρόβλημα είναι ότι στον θεολογικό και εκκλησιαστικό χώρο κυριαρχεί μια αβυσσαλέα δυσκολία να κατανοηθεί το απλούστατα απλό: Μάθημα κατηχητικό σημαίνει μάθημα προαιρετικό. Τελεία και παύλα! Στην πραγματικότητα, δηλαδή, το πρωτεύον δεν είναι αν κανείς θέλει το μάθημα των θρησκευτικών κατηχητικό ή γνωσιολογικό. Το πρωτεύον —η ιλύς— είναι η απίστευτη αδυναμία να κατανοηθεί τι σημαίνει καθένας από αυτούς τους δύο χαρακτηρισμούς (υπό αυτές ή υπό οιοσδήποτε άλλες ονομασίες). Όσοι θέλουν το μάθημα κατηχητικό, καλά κάνουν, αλλά ας δηλώσουν εντίμως και μεγαλοφώνως ότι το αποδέχονται ως μάθημα επιλογής, ήγουν, αργά ή γρήγορα, σε πολλές θρησκευτικές εκδοχές, διδασκόμενες ενδεχομένως από εντεταλμένους κάθε θρησκευτικής κοινότητας ή ομολογίας. Όμως το να ξιφουλκείς υπέρ του πακέτου «και Ορθοδόξως κατηχητικό και υποχρεωτικό» μοιάζει εκδήλωση αυτισμού ή κουτοπονηριάς, και δη κουτοπονηριάς, η οποία σε πλήθος αντιφάσεων επιδίδεται, προκειμένου να διοτηρηθούν προνόμια και επικυριαρχίες στην κοινωνία.

Είναι άραγε δυνατό, ο στοχασμός; στον τόπο μας να μοιάζει συχνά με πότισμα του θεσσαλικού κάμπου μέρα μεσημέρι; Μήπως, δηλαδή, ο κόπος της αναμέτρησης με τα προβλήματα είναι σαν νερό που πέφτει σε πυρωμένο έδαφος και εξατμίζεται το περισσότερο, πριν χωθεί στο χώμα; Για τη φυσιογνωμία των θρησκευτικών και για το ρόλο τους έχουν γραφτεί πάμπολλα, οπό τότε περίπου που καθιερώθηκε ως μάθημα. Ειδικά όμως κατά την τελευταία δεκαετία, κατατέθηκαν προβληματισμοί, που ψηλαφούν ακριβώς την πραγματικότητα και θέτουν τον πήχυ σε αξιοπρεπές ύψος. Αλλά, βλέπετε, συχνό ο πήχυς αντιμετωπίζεται με το να περνά κανείς από κάτω! Ενδεικτικά υπενθυμίζω:

Τρεις μείζονες συναντήσεις —κυρίως θεολόγων της δευτεροβάθμιας— πραγματοποιήθηκαν από την άνοιξη του 1999 ως και την άνοιξη του 2000 (στο Βόλο, στην Παναγία Σουμελά και στη Γερμανική Σχολή Αθηνών). Η πρώτη και η τελευταία αποτυπώθηκαν σε δύο σημαντικά συλλογικά βιβλία («Γιατί θρησκευτικά Σήμερα»; εκδ. Δόμος, Αθήνα 2000, και «θρησκευτική Παιδεία και Σύγχρονη Κοινωνία», εκδ. Εν Πλω, Αθήνα 2006). Παράλληλα, ουσιώδεις προτάσεις δημοσιεύτηκαν μεμονωμένα (βλ. ενδεικτικό περιοδικό «Σύναξη», ι. 75/2000, τ. 83/2002, τ. 93/ 2005). Η όλη ατμόσφαιρα είχε τον αναβρασμό εργαστηρίου. Δεν επρόκειτο για συγχωρδίες ομοουσύντων, αλλά για τοποθετήσεις, που συχνά συγκρούονταν. Ωστόσο, το κυρίαρχο ήταν η προθυμία για δουλειά επί του συγκεκριμένου. Σε αυτό το πλαίσιο, τον Μάρτιο του 2005 η «Σύναξη» φιλοξένησε ένα είδος δημοσίου διαλόγου, εντυπωσιακά ακριβώς πάνω στο ζήτημα που φαίνεται να στασιάζεται σήμερα. Δημοσίευσε αφ' ενός πορίσματα του Συνηγώρου του Πολίτη (Ιουνίου 2002 και Νοεμβρίου 2004) σχετικά με τη δυνατότητα απαλλαγής από το μάθημα δίχως καν επίκληση της ετεροδοξίας του αιτούντα: την απαλλαγή, και αφ' ετέρου σχολιασμό αυτών των πορισμάτων από τον σύμβουλο του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου Σταύρο Γιαγκάζογλου και τον σχολικό σύμβουλο Άγγελο Βαλλιανάτο. Έλεος! Σήμερα, τριάντισυ χρόνια αργότερα, το πρόσφατο έγγραφο του Υπουργείου ξαφνιάζει πολλούς, σαν τάχα να μην είναι γεγονός ότι η εξαίρεση από το θρησκευτικά (απλώς με διαφορετικά εύρος προβλέπεται εδώ και πάμπολλα χρόνια, ακριβώς επειδή υπάρχουν ως ομολογιακό μάθημα!

Το κύριο θέμα στις συζητήσεις που προανέφερα, ήταν η νομιμοποιητική βάση του μαθήματος στα σημερινό σχολείο, καθώς και η φυσιογνωμία του ίδιου του σχολείου. Δύο καίρια ερωτήματα αναφέρονται εδώ:

1. Τι θα σημάνει για τη φυσιογνωμία του σχολείου, αν το θρησκευτικό μάθημα είναι πλήρως προαιρετικό και, συνεπώς, ανύπαρκτο για όσους μαθητές δεν έχουν (ή δηλώσουν ότι δεν έχουν) θρησκευτική υπηκοότητα; Δεν είναι, άραγε, υποχρέωση της Πολιτείας να καταρτίζει τον νέο άνθρωπο σε ό,τι εξ αντικειμένου συνιστά την ανθρώπινη πραγματικότητα και, συνεπώς, και στο θρησκευτικό φαινόμενο;

2. Σε ένα μη-κατηχητικό μάθημα, πως θα γίνεται η γνωριμία του μαθητή με τα λεγόμενα εγχώρια θρησκευτικά στοιχεία, δηλαδή με εκείνα που ιστορικά συμμετέχουν στη διαμόρφωση του κόσμου του και των συμβολικών πεδίων του; Η πρόταση, λόγου χάριν, για τα θρησκευτικά ως πολιτιστικό μάθημα (διατυπωμένη κυρίως από τον Παντελή Καλαϊτζή-πρβλ. κείμενο του αείμνηστου Νίκου Μασούκα στο 1ο τεύχος της «Σύναξης») προσυπογράφει την υποχρεωτική, μη-κατηχητική γνωριμία με τα πολιτισμικά προϊόντα της Ελληνοορθοδοξίας, ενώ η πρόταση για τα θρησκευτικά ως βιβλικό μάθημα (διατυπωμένη κυρίως από τον Σταύρο Ζουμπουλάκη) διαφωνεί ριζικά και επικεντρώνει στην υποχρεωτική, μη-κατηχητική γνωριμία με τη βιβλική συνιστώσα της ευρωπαϊκής ταυτότητας. Η δε πρόταση για θρησκευτικό υποχρεωτικό μάθημα (διατυπωμένη κυρίως από τον Γιώργο Σωτηρέλλη) αναγνωρίζει ιδιαίτερο χώρο στη γνωριμία με την Ορθοδοξία. Σε εισήγηση του κατά την ημερίδα που πραγματοποίησε τον Μάρτιο 2006 στη Μονή Πεντέλης η Συνοδική Επιτροπή για το Μάθημα των θρησκευτικών, ο γράφων επιχείρησε να σκιαγραφήσει όλες τις προτάσεις που έχουν κατατεθεί (στις προαναφερθείσες τέσσερις προστέθηκαν, ανεξαρτήτως του βάθους ή της ρηχότητας τους, άλλες τρεις: μάθημα ιεραποστολικό, θεολογικό και συμβουλευτικό), για να υποστηρίξει ότι η ανάκριση τους και η δοκιμή των αντοχών τους «έπρεπε να είχε αρχίσει εκθές»!

Είμαι σίγουρος πως όλα αυτά είναι σε βαθμό ανίας γνωστά σε όποιον στοιχειωδώς ενημερώνεται και προσπαθεί να ζει την πραγματική πραγματικότητα. Και, όμως, αδιάκοπα συναντά κανείς θορυβώδεις «ανυποψίαστους» σε όλους τους χώρους. Στον μεν θεολογικό, ανθρώπους που θεωρούν συντριπτικό το επιχείρημα τους ότι τα θρησκευτικά πρέπει να είναι υποχρεωτικά, αφού χειραγωγούν τον νέο στη θέωση, σε άλλους δε χώρους, ανθρώπους που φαίνεται να είναι οδυνηρά απληροφόρητοι για το εύρος του θρησκευτικού φαινομένου (στην Εισηγητική Έκθεση, λόγου χάριν, της Πρότασης Νόμου της «Ελληνικής Ένωσης για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου και του Πολίτη» το 2006, προτείνεται «το μάθημα των θρησκευτικών να συμπεριλάβει την εισαγωγή

στην ιστορία, την κοινωνιολογία και την δογματική όλων των θρησκειών». Υπάρχει άραγε η επίγνωση τι σημαίνει η λέξη « όλων»; Ή υπονοείται ότι θα γίνει επιλεκτική διδασκαλία; Και αν ναι, με τι κριτήριο;). Στο δε επίμαχο έγγραφο του Υπουργείου το πρόβλημα, κατά τη γνώμη μου, δεν είναι η διεύρυνση της δυνατότητας απαλλαγής, αλλά η εγκόλπωση της λογικής του στριμώγματος των θρησκευτικών πεποιθήσεων και της αθείας στο μισοσκόταδο των «προσωπικών δεδομένων», φρονώ αντιθέτως, ότι σε μια κοινωνία δημοκρατίας και ελευθερίας πρέπει να ενθαρρύνεται και να διασφαλίζεται η παρουσία όλων των ερμηνειών της ζωής στον δημόσιο χώρο και το στοχαστικό αντάμωμα τους.

Μα και το πρόσφατο Δελτίο Τύπου της Διαρκούς Ιεράς Συνόδου (31 Ιουλίου), το οποίο αναδίδει αίσθημα ανακούφισης ξαποσταίνοντας στη διευκρίνιση του Υπουργείου ότι το μάθημα παραμένει υποχρεωτικό, δεν δίνει τη βεβαιότητα ότι έχει γίνει αντιληπτό το νεύρο του προβλήματος. Φταίει άραγε η λακωνικότητά του, ή μήπως... η ιλύς;

Ουδαμώς αποκλείεται τα πράγματα να εξελιχτούν βάσει ενός είδους... φυσικής επιλογής. Μπορεί, δηλαδή, τα εκάστοτε επιτελεία του ΥΠΕΠΘ να καθορίσουν μονομερώς την αυριανή φυσιογνωμία του μαθήματος. Αν, όμως, οι νυν εμπλεκόμενοι επιθυμούν να έχουν συμβολή, θα πρέπει —κατά την ταπεινή μου άποψη— να δουν αυτά τα ζητήματα, αλυσσιδωτά μαζί με άλλα, όπως λ.χ. το ξεκαθάρισμα της φυσιογνωμίας (ομολογιακής ή θρησκευτολογικής) των θεολογικών Σχολών.

Οψόμεθα...